

De overstromingsramp van 12/13 maart 1906 in het waterschap Oud-Vossemeer

Leerprocessen en omgangsstrategieën in de Zeeuwse polder

JUDITH SIEGEL

Inleiding

In 2005, bijna een eeuw na de overstromingsramp van 1906, sloegen de Zeeuwse provincie, gemeenten, waterschappen en hulpdiensten de handen ineen en ondertekenden het gezamenlijke 'Rampbestrijdingsplan Hoogwater Zeeland'. Hierin staat beschreven hoe te handelen in geval van een (dreigende) overstroming.¹ Een dergelijke vorm van samenwerking kende Zeeland niet eerder, hetgeen overigens niet wil zeggen dat zich geen andere vormen van bescherming tegen het water ontwikkeld hebben in Zeeland. Gezien de Zeeuwse geschiedenis met betrekking tot de vele overstromingsrampen die het gebied heeft gekend, is de vraag naar de mate van aanpassing van de Zeeuwse samenleving en de institutionele inrichting met betrekking tot de dreiging van het alom aanwezige water geen onlogische.

Zo werd op 12 maart 1906 de Zeeuwse bevolking opgeschrikt door een extreem hoge vloed (Vlissingen 3,92 m, Bath 4,83 m en Tholen 4,40 m + NAP) die flinke schade aanrichtte in Nederland, België, Duitsland en Engeland. In de voorgaande eeuw werd nagenoeg nergens een hogere waterstand gemeten.² Op meerdere plaatsen braken zeedijken en binnendijken door. Menselijke slachtoffers waren er in Nederland gelukkig niet te betreuren, maar de economische schade was groot.³ De ondergelopen bouw- en weilanden waren voor langere tijd onvruchtbaar geworden, huizen waren zwaar beschadigd of zelfs onbewoonbaar en vee was in de golven omgekomen.⁴ Al snel klonk de vraag door in hoeverre dit voorkomen had kunnen worden. Was men wel voldoende voorbereid op een mogelijke overstromingsramp? Of waande men zich, zo bleek ten onrechte, veilig voor het water?

In het huidige historisch onderzoek naar natuurrampen staat de interactie tussen mens en omgeving centraal en stelt men vragen over de wijze waarop zij elkaar in de loop der tijd hebben beïnvloed en gevormd. Rampen worden daarmee onderdeel van een proces en zijn geen op zichzelf staande gebeurtenissen. Daarbij moet in ogenschouw genomen worden dat een natuurverschijnsel als een stormvloed pas een ramp wordt wanneer deze in aanraking komt met de wereld van de mens. De Engelse historicus Greg Bankoff spreekt in deze context van 'omgangsstrategieën' (*coping mechanisms*) en stelt daarbij de vraag hoe een samenleving omgaat met haar kwetsbaarheid ten opzichte van de natuur.⁵ Als voorbeelden van dergelijke omgangsstrategieën noemt de Amerikaanse geograaf Gilbert White onder meer de aanpassing van landgebruik en architectuur om risico's te verkleinen, de aanleg van dijken en dammen en de aanwezigheid van een waarschuwings- en evacuatieplan.⁶

Een van de oorzaken van de omvang van de ramp ligt wellicht in het feit dat Zeeland in de achttiende en negentiende eeuw minder vaak te maken had gehad met overstromingsrampen dan in de voorgaande eeuwen. De Duitse historicus Guido Poliwooda toont in

Tijdschrift voor
Waterstaatsgeschiedenis
24 (2015) 1, 38-46

1 Reformatorisch Dagblad, 15-9-2005, op www.digibron.nl.

2 A.A. Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906 in Zeeland', Tijdschrift van het Aardrijkskundig Genootschap 23 (1906), 839-876, aldaar 852.

3 De geograaf A.A. Beekman toont in zijn artikel aan dat zo'n twee procent (ruim 3.600 ha) van het gehele Zeeuwse grondgebied was overstromd. Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 858-859.

4 A. Boot, De overstroming in Zeeland. Beschrijving van de rampen waardoor de provincie Zeeland, tijdens den vloed van 12 maart 1906, is getroffen, benevens een beknopt overzicht van de geteisterde streken in ons land (Goes 1906).

5 G. Bankoff, *Cultures of Disaster. Society and natural hazards in the Philippines* (London/New York 2003), 155-158, 163.

6 R.W. Kates, 'Natural Hazards, Climate Change, and Adaptation. Persistent Questions and Answers', *South Australian Geographical Journal* 111 (2012), 43.

- 7 G. Poliwoda, 'Learning from disasters. Saxony fights the floods of the river Elbe 1784-1845', *Historical Social Research* 32 (2007), 3, 174, 193.
- 8 A.M.J. de Kraker, 'Two floods compared. Perception of and Response to the 1682 and 1715 flooding disasters in the Low Countries', in: N. Pfeifer, K. Pfeifer (eds.), *Forces of Nature and Cultural Responses* (Dordrecht 2013), 287-302.
- 9 Poliwoda, 'Learning from disasters', 174.
- 10 C. Pfister, 'Learning from nature-induced disasters. Theoretical considerations and case studies from western Europe', in: C. Mauch, C. Pfister (eds.), *Natural disasters, cultural responses. Case studies towards a global environmental history* (Plymouth 2009), 17-40, aldaar 21, 26-27, 31-32.
- 11 P. van Cruyningen, 'Profits and risks in drainage projects in Staats-Vlaanderen, c.1590-1665', in: H. Greefs e.a. (red.), *Waterbeheer, gemeenschappen en de natuurlijke omgeving. De Lage Landen in comparatief perspectief, c. 1000-c. 1800. Jaarboek voor Ecologische Geschiedenis* (2005/2006), 126.
- 12 M.K.E. Gottschalk, *Stormvloed en rivieroverstromingen in Nederland. Periode vóór 1400-1700*. 3 dln. (Assen 1971-1977).
- 13 G.P. van de Ven (red.), *Leefbaar Laagland. Geschiedenis van de waterbeheersing en landaanwinning in Nederland* (Utrecht 1993), 74-75, 78; J.C.N. Raadschelders, Th.A.J. Toonen (red.), *Waterschappen in Nederland. Een bestuurskundige verkenning van de institutionele ontwikkeling* (Hilversum 1993), 50-51. www.geschiedenisvanzeeland.nl, thema *Vloeden*.
- 14 A.M.J. de Kraker, 'Flood events in the southwestern Netherlands and coastal Belgium, 1400-1953', *Hydrological Sciences* 51 (5), speciale uitgave: *Historical Hydrology* (okt. 2006), 923-924.
- 15 J.A. Schorer, *De geschiedenis der calamiteuze polders in Zeeland tot het reglement van 20 januari 1791* (Leiden 1897), 9-15; M.L.M. de Vleeschauwer, *Van water landt, van landt weder water. Waterstaat en*

zijn onderzoek aan dat juist door de elkaar veelvuldig opvolgende overstromingen van de Elbe tussen 1784 en 1845 de bevolking van Saksen steeds succesvoller werd in het beheersen van dit natuurgeweld.⁷ Een vergelijkbare conclusie trekt de historisch-geograaf A. de Kraker voor Zuidwest-Nederland, in zijn vergelijking van de vloed van 1682 en 1715.⁸ Wanneer de ervaring niet regelmatig wordt gevoed, verliezen dergelijke leerprocessen dan niet aan dynamiek? Voor de Amerikaanse geograaf R.W. Kates maakt het eenmalig of herhaaldelijk ervaren van een ramp een groot verschil voor de wijze van leren, het maakt volgens hem het onderscheid tussen het wel of niet ontstaan van een proces in het leren omgaan met de gevaren van de natuur.⁹

Aan de hand van de onderverdeling van een ramp zoals omschreven door de Zwitserse historicus Christian Pfister kan inzicht verkregen worden in de maatregelen die zijn genomen en of er eventuele leerprocessen uit voortvloeiden. Het gaat hier om drie fases: de noodtoestand, het herstel en de wederopbouw. In de eerste fase zijn, voornamelijk in het rampgebied zelf, tijd en leiderschap van cruciaal belang. De tweede fase staat in het teken van het zo snel mogelijk terugkeren naar het dagelijks leven. Het verkrijgen van primaire levensbehoeften en het herstel van infrastructuur zoals dijken, dammen en wegen vormen dan ook de hoogste prioriteit. Hiervoor is (financiële) steun van overheden en bevolking hard nodig. Tot slot kan men niet ontkomen aan een kritische blik op de toekomst. Met name in de laatste fase wordt dan ook rekening gehouden met de vraag hoe een dergelijke ramp in de toekomst te voorkomen.¹⁰

Hieronder zal verder ingegaan worden op de Zeeuwse geschiedenis van de omgang met overstromingen en in het bijzonder op het waterschap Oud-Vossemeer op het eiland Tholen ten tijde van de overstromingsramp op 12 en 13 maart 1906. In hoeverre was het waterschap voorbereid op een mogelijke overstromingsramp en welke lessen heeft men getrokken uit de gebeurtenissen?

Zeeland, risicocultuur

De provincie Zeeland kent een complexe geschiedenis in de omgang met het water. Het gebied was eeuwenlang gewild vanwege haar strategische ligging en vruchtbare gronden, maar tegelijk zeer kwetsbaar voor overstromingen.¹¹ Alleen al tussen de twaalfde en de zestiende eeuw vonden in Zeeland meer dan 45 overstromingen plaats.¹² Aanvankelijk beschermde men zich door middel van woonheuvels en hoger gelegen vluchtplaatsen voor vee, vanaf de twaalfde eeuw begon men met de aanleg van dijken. Dit ingrijpen in de natuur had grote invloed op de waterhuishouding. De grond binnendijs daalde en de vloedstanden werden hoger doordat het water minder uitwegen had. De getijdestromingen werden krachtiger waardoor de zeearmen steeds verder uitschuurden en de vloedten steeds verder landinwaarts konden komen.¹³

De noodzaak van regelmatig onderhoud en controle van de waterstaatswerken werd al gauw duidelijk en in de loop van de twaalfde eeuw ontstonden de eerste waterschappen die de verantwoording droegen voor de waterstaatszorg.¹⁴ Dit eiste de nodige financiële offers, vooral in geval van overstroming. Polders die herhaaldelijk werden getroffen door overstromingen moesten voor het herstel regelmatig financieel worden bijgestaan door de buurpolders of de overheid. Niet geheel onterecht, het ging hier immers om een gedeeld belang. Wanneer deze polders aan hun lot overgelaten werden, zou dit ten koste kunnen gaan van kostbaar land en de veiligheid van de eigen polder. Na de stormvloed van 1715 besloot het provinciebestuur in Zeeland dat het zeer versnipperde dijkrecht en een regeling voor deze noodlijdende polders, de zogenaamde 'calamiteuze polders', gecodificeerd moesten worden. Dit resulteerde na veel discussie in 1791 in het 'Generaal Reglement op het bestier der Dykagien binnen de Provintie Zeeland'.¹⁵

Ook door middel van compartimentering trachtte de Zeeuwse bevolking zich aan te passen aan het leven in een kwetsbare omgeving. Werden bij landaanwinning aanvan-

kelijk de oude zeedijken geslecht, in de dertiende en veertiende eeuw liet men ze steeds vaker liggen waardoor bij overstroming de gevolgen minder groot waren. Compartimentering van het landschap gebeurde ook door de aanleg van de zogenaamde slaperdijken, welke dienden als een reservekering achter de zee- of buitendijk. Wanneer een buitendijk niet meer voldoende functioneerde, kwam het vaak voor dat men op enige afstand een zogenaamde inlaagdijk aanlegde. Doorgaans werd de oorspronkelijke zeedijk daarbij opgegeven. Deze praktijk werd al door de zestiende-eeuwse dijkbouwdeskundige Andries Vierlingh bekritiseerd daar deze manier van defensieve dijkbouw meestal het verlies van land tot gevolg had. Na de watersnood in maart 1906 zouden de binnendijken vanwege hun slechte staat als waterkerende werken – onder andere door bebouwing en doorkruising van wegen – een belangrijke rol gaan spelen in de discussie rond de bescherming van het Zeeuwse landschap tegen het water.¹⁶

Voorzichtige centralisatie van de waterstaatszorg in Zeeland

Uit het voorgaande blijkt dat de Zeeuwse bevolking zich in de loop der eeuwen op meerdere vlakken heeft aangepast aan het leven in een risicogebied. Hoewel dit de risico's wellicht verkleinde, bood dit bij lange na niet voldoende garantie voor veiligheid. De van oudsher versnipperde organisatie van het Zeeuwse waterschapsbestel hielp hier zeker niet aan mee. Met het uitroepen van de Bataafse Republiek in 1795 kwam er meer nationale coördinatie en centralisatie in de waterstaatszorg. De oprichting van Rijkswaterstaat in 1798 was een belangrijke stap daartoe. De Dijkwet van 1810 van koning Lodewijk Napoleon (1806-1810) vormde een eerste poging vanuit de centrale overheid om meer uniformiteit in de waterstaatszorg te brengen. De keizerlijke decreten van 1811 van Napoleon Bonaparte sorteerden hierin meer effect. Hoewel aan de versnippering van de vele waterschappen en polders in Zeeland geen einde kwam, zorgden de decreten wel voor een vergaande uniformering van het bestuurlijk en financieel stelsel van de polderbesturen. In 1841 werden de decreten officieel afgeschaft, maar ze zouden de basis blijven vormen voor het nieuwe 'Algemeen Reglement voor de Polders en Waterschappen in Zeeland'.¹⁷

De verhouding tussen de Rijksoverheid en de provincie verliep verder alles behalve soepel. Zo was er vanuit Zeeland groot verzet tegen de oprichting van een Provinciale Waterstaat. Dit verzet werd grotendeels bepaald door de positie van de calamiteuze polders en de angst van de provincie de (financiële) zorg voor deze polders in zijn geheel te moeten gaan dragen. Hoewel de in 1870 tot stand gekomen wet voor de calamiteuze polders had bepaald dat het financieel tekort van deze polders voor tweederde door de staat zou worden aangevuld, bleef het verzet tot aan de daadwerkelijke oprichting van de Provinciale Waterstaatsdienst in 1881 bestaan (afb. 1).¹⁸ De angst voor verlies van de rijkstoelage voor de calamiteuze polders heeft de reorganisatie van het Zeeuwse waterschapsbestel eveneens lange tijd in de weg staan. Het duurde tot na de watersnoodramp van 1953 eer een grootscheepse hervorming plaats vond. In 1969 werd de waterschapsconcentratie afgerond en waren de ruim driehonderd Zeeuwse waterschappen bijeen gevoegd tot negen grote waterschappen. De regeling voor de calamiteuze polders werd ten slotte per 1 januari 1978 afgeschaft.¹⁹

12/13 maart 1906: overstromingen in het waterschap Oud-Vossemeer

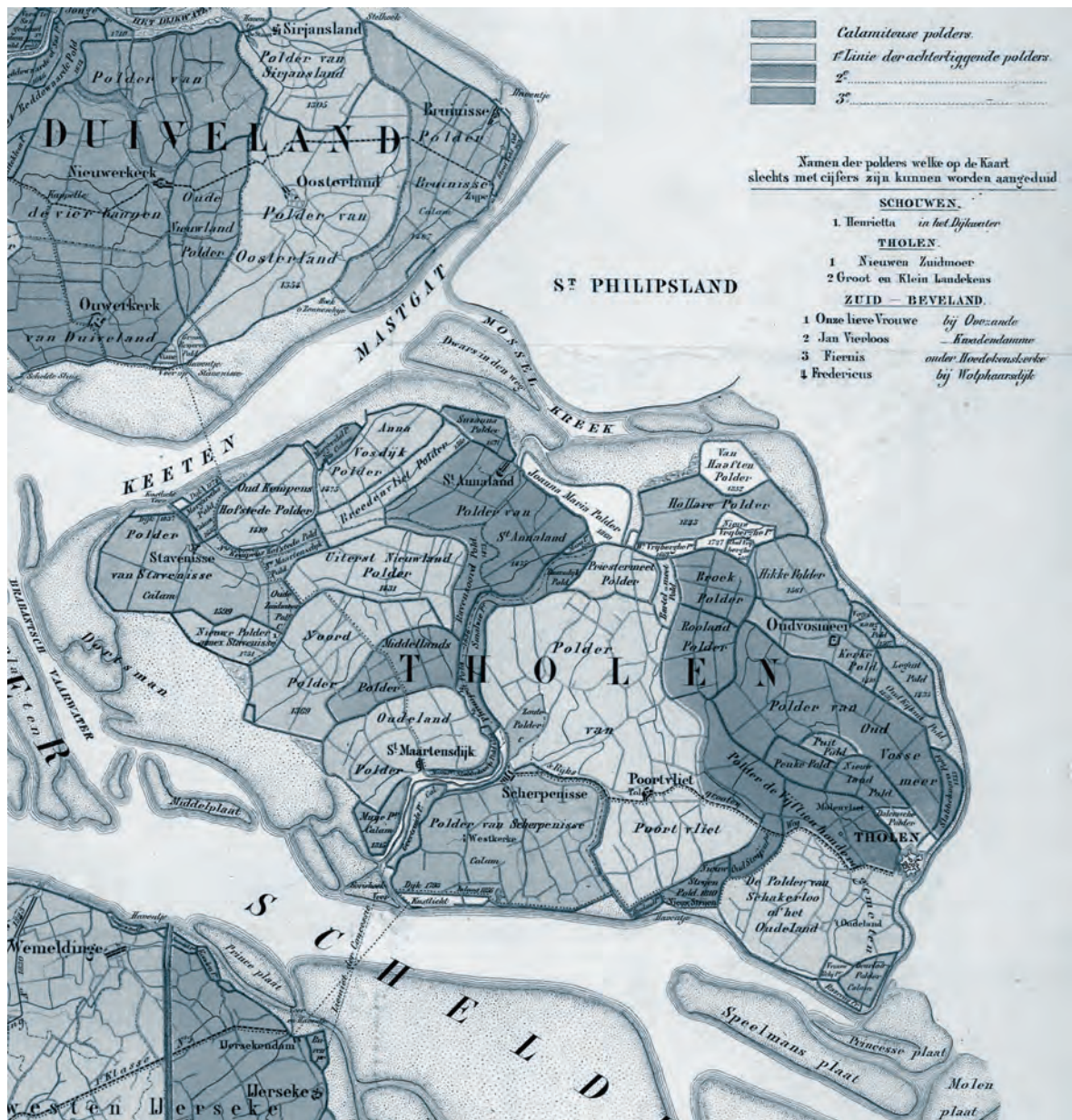
De polders van het voormalig waterschap Oud-Vossemeer bevinden zich in het oostelijk deel van het eiland Tholen en liggen deels aan het Schelde-Rijnkanaal. Het in 1874 opgerichte waterschap bestond uit zeven kleine en grotere polders. De polders hadden nogal eens te maken gehad met overstromingen. In de twee eeuwen voor 1906 werd het gebied

waterhuishouding in midden Zeeuws-Vlaanderen, 1600-1999 (Utrecht 2013), 71-72.
¹⁶ A. van Heezik, 'Het voordeel eener dubbele defensie'. Compartimentering van dijkringen als amfibische strategie', *Tijdschrift voor Waterstaatsgeschiedenis* 21 (2012), 29-31; A.G. Verhoeven, 'Inleiding, II', in: J. de Hullu, A.G. Verhoeven (eds.), *Andries Vierlingh Tractaet van Dyckagie* (Den Haag 1920), xxxi.

¹⁷ M.P. de Bruin, *Waken en Bewaren. 100 Jaar Provinciale Waterstaat Zeeland, 1881-1981* (Middelburg 1981), 15. De Vleeschauwer, *Van water landt*, 129.

¹⁸ De Bruin, *Waken en Bewaren*, 20-43; Raadschelders, *Waterschappen in Nederland*, 114.

¹⁹ Nu telt Zeeland nog één waterschap. H. Havekes, *Functioneel Decentraal Waterbestuur. Borging, Bescherming en Beweging. De institutionele omwenteling van het waterschap in de afgelopen vijftig jaar* (proefschrift Universiteit Utrecht 2009), 250-253.

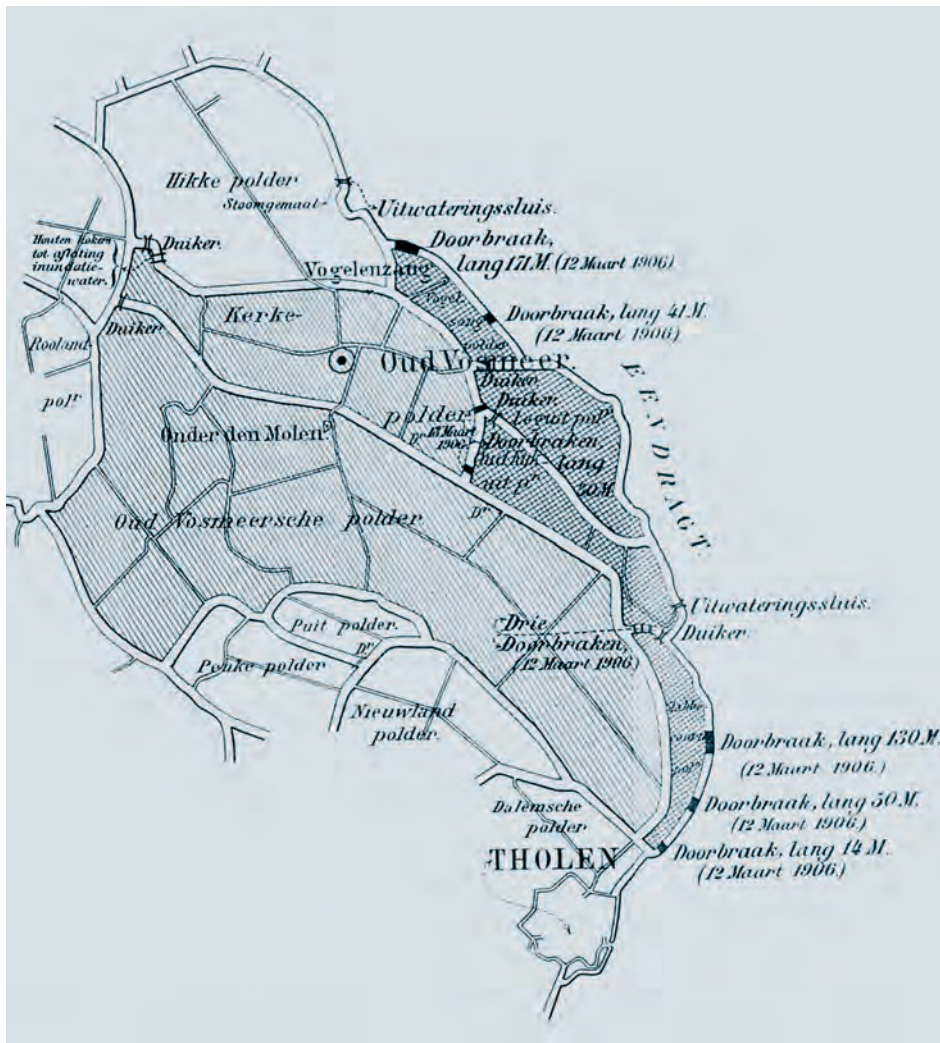
Afb. 1. Tholen op de kaart met "aanwijzing der calamiteuse polders en de verschillende liniën der achterliggende subsidiërende polders". Overgenomen uit Verslag der Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 26 augustus 1867, no 28. Om de regering te dienen van advies omtrent de regeling van de zaak der calamiteuse polders in Zeeland (Den Haag 1869).

in 1682, 1715, 1720 en 1721 in kortere tijd herhaaldelijk getroffen, en ook in 1808 en 1825 bleef men niet gespaard.²⁰ Aangezien het waterschap Oud-Vossemeer 'vrij' was lagen de onderhoudsplicht en de daarbij horende financiële lasten bij de polders zelf.²¹ Na de overstromingsramp van 1906 zou deze situatie onhoudbaar blijken.

Op 12 maart 1906 werd springvloed verwacht en in de loop van de ochtend stak vanuit het zuidwesten een storm op. In de loop van de dag draaide de wind tijdens hoogwater van west naar noordwest. Dit had tot gevolg dat de grote massa water die door de wind vanuit het zuidwesten eerst naar de Zeeuwse kust was opgestuwd, de zeearmen werd ingejaagd. Achterin de Ooster- en Westerschelde, waar de zeearmen steeds verder versmalen, werden zoals gebruikelijk in deze weersomstandigheden waterpeilen gemeten die veel hoger lagen dan bij de zeemonding (zie tabel 1). Tijdens de stormvloed van maart 1906 bedroeg het verschil ongeveer één meter en werd juist dit gebied geteisterd door

²⁰ M.H. Wilderom, Tusen Afsluitdammen en Deltadijken II, Noord-Zeeland (Schouwen-Duiveland, Tholen en St.-Philipsland) (Middelburg 1964), 198.

²¹ A. Hollestelle, Geschied- en waterstaatkundige beschrijving van de waterschappen en polders in het eiland Tholen (Tholen 1919), 547.

Afb. 2. Kaart van de op 12/13 maart 1906 overstromde polders van het waterschap Oud-Vossemeer met aanduiding van de dijkdoorbraken. Overgenomen uit Rapport van den Hoofdingenieur van den Provinciaal waterstaat over den stormvloed van 12 maart 1906, zijne uitwerking en gevolgen (1907), ZA, archief Waterschap Oud-Vossemeer, inv.nr. 16, 55 en kaart waterschap Oud-Vossemeer, Bijlage 3, figuur 2.

overstromingen.²² In het waterschap Oud-Vossemeer overstromden zes van de zeven polders, het waterschap was daarmee zwaar getroffen (zie afb. 2). Naast grote schade aan de dijken liepen het dorp Oud-Vossemeer en bijna 900 hectare bouw- en weilandgrond onder water.²³

In de eerste fase van de ramp, de noodsituatie zoals die zich op 12 en 13 maart voerde, werden door het waterschap direct voorzorgsmaatregelen genomen. Zo werden op kritieke plaatsen kistdammen geplaatst, met zandzakken dijkversterkingen aangebracht, uitwateringsduikers afgedamd en doorritten in de binnendijken afgesloten.²⁴ Om drie uur 's nachts werd in Oud-Vossemeer de noodklok geluid, niet veel later braken op meerdere plaatsen de zeedijken en binnendijken door.²⁵ Onder leiding van het waterschap werd meteen door de plaatselijke bevolking begonnen met het dichten van de doorbraken en het verstevigen van zwakke plekken in de dijken.²⁶ De eerste doorbraken waren al op 17 maart gedicht. De ingenieurs en opzichters van de Provinciale Waterstaat spraken van "krachtig en doortastend" handelen door het waterschap.²⁷

Opmerkelijk is overigens dat er toen nauwelijks sprake was van formeel vastgelegde afspraken tussen andere overheden en waterschap over het handelen in een noodsituatie, dit gebeurde voornamelijk op een ad-hoc basis. Zowel het 'Bijzonder Reglement van

22 Naast het eiland Tholen liepen vooral Zuid-Beveland tussen Rilland en Yerseke en op Zeeuws-Vlaanderen voornamelijk het gebied rond Kloosterzande de grootste schade op. Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 849. M.H. Wilderom, Tussen Afsluitdammen en Deltadijken. IV Zeeuws Vlaanderen (Vlissingen 1973), 227, 246. Naast het eiland Tholen liepen vooral Zuid-Beveland tussen Rilland en Yerseke en op Zeeuws-Vlaanderen voornamelijk het gebied rond Kloosterzande de grootste schade op.

23 Jaarverslag gemeente Oud-Vossemeer 1906, Gemeentearchief Tholen (GATH), archief Dorp en Gemeente Oud-Vossemeer (1681-1950) (ADGOV), inv.nr. 29.

24 Rapportage waterschap Oud-Vossemeer aan de CdK, 22-3-1906, Zeeuws Archief (ZA), archief Waterschap Oud-Vossemeer (AWOV) (1627-1959), inv.nr. 16.

25 Verslag watersnoodcomité Oud-Vossemeer, GATH, Archief van het watersnoodcomité 1906 te Oud-Vossemeer (AWCOV), inv.nr. 712; jaarverslag gemeente 1906, GATH, ADGOV, inv.nr. 29.

26 Levensbeschrijving van Jan van de Velde Znr, 1 december 1848-29 maart 1930, 57. Opgeschreven door J. vd Velde in 1928/29, overgetypt door zijn achterkleindochter A.C. Hage in 1988-1991, versie 8-6-1994. In te zien in GATH.; Rapportage waterschap aan CdK, 22-3-1906, ZA, AWOV, inv.nr. 16.

27 Kladrapportage van ir. Kloppert aan Hoofdingenieur (HID) Hogerwaard, ZA, Provinciale Waterstaat (PWS), Ingenieurs en Technisch Ambtenaren 1882-1950 (I/TA), inv.nr. 486. Het genoemde archief is tijdens het bombardement van 1940 grotendeels vernietigd, zodat we hier op moeten terugvallen; De Zeeuw. Christelijk-historisch Nieuwsblad voor Zeeland, 30-3-1906.

TABEL 1. GEMIDDELDE EB- EN VLOEDSTANDEN IN DE JAREN 1891-1900 EN DE WATERSTANDEN TIJDENS DE STORMVLOED VAN 12 MAART 1906 (BEHALVE WAAR ANDERS AANGEGEVEN IN M NAP)*

Waarnemingspunten	gem. eb 1891-1900	gem. vloed 1891-1900	stormvloed 12 Maart 1906 NAP	boven H.W.**
Westerschelde				
Westkapelle	-1,62	+1,53	+3,75	+2,22
Wielingen	-1,78	+1,70	+3,92	+2,22
Vlissingen	-1,87	+1,72	+3,92	+2,20
Breskens	-1,87	+1,76	+4,15	+2,37
Z.-Kraaiert	-1,92	+1,94	+4,10	+2,12
Borsele			+3,98	+2,24
Ellewoutsdijk	-2,00	+1,83	+4,10	+2,25
Terneuzen	-1,98	+1,85	+4,27	+2,44
Hoedekenskerke	-2,00	+1,86	+4,39	+2,48
Hansweert	-2,11	+1,95	+4,60	+2,63
Walsoorden	-2,13	+1,99	+4,60	+2,61
Waarde	-2,16	+2,02	+4,70	+2,65
Zimmerman Polder				+2,66
Bat	-2,10	+2,20	+4,83	+2,58
Oosterschelde				
Vere	-1,40	+1,39	+3,75	
Burg	-1,37	+1,24		+2,20
Vlietepolder	-1,35	+1,30		+2,10
Kolijnsplaat	-1,45	+1,26		+2,54
Zierikzee	-1,47	+1,25	+3,83	+2,53
Oost-Beveland	-1,55	+1,37	+4,08	+2,70
Stavenisse	-1,58	+1,41	+3,97	+2,62
Wemeldinge	-1,64	+1,49	+4,28	+2,78
Gorishoek	-1,71	+1,58	+4,34	+2,76
Bergen op Zoom		+1,75	+4,85	+3,10
Eendracht				
Tolen	-1,73	+1,72	+4,40	+2,64
Brouwershaven Gaten Grevelingen				
Brouwershaven	-1,15	+1,14	+3,38	+2,24
Bruinisse	-1,45	+1,34	+3,91	+2,57

* N.B. de gegevens m.b.o. Wielingen eb exclusief 1900, idem Zimmerman Polder Bat eb en vloed exclusief 1892.

** H.W. = hoog water.

Bron: Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 850-851.

het Waterschap Oud-Vossemeer' als het 'Reglement van Politie voor de polders of waterschappen in Zeeland' repten met geen woord over handelen in nood. In het 'Algemeen Reglement voor de Polders of Waterschappen in Zeeland' gaven slechts enkele artikelen in globale bewoordingen aan dat het polderbestuur ter plaatse diende te zijn voor het bevelen van de "noodige maatregelen". In de gemeente Oud-Vossemeer was geen enkel

voorschrift aanwezig. Voor het luiden van de noodklok bestond in de gemeente Tholen een instructie, maar deze sprak niet van klokluiden tijdens hoogwater.²⁸

In de weken na de ramp werd hard gewerkt aan de terugkeer naar het dagelijks leven. Tijdens deze tweede fase voorzagen verschillende daartoe opgerichte watersnoodcomités de vluchtelingen van kleding, voedsel en onderdak. Minister P. Rink van Binnenlandse Zaken gaf aan bereid te zijn de nodige financiële ondersteuning te bieden en giften stroomden vanuit heel Nederland binnen bij het Provinciaal Watersnoodcomité.²⁹ Toen eind maart het water begon te zakken maakte de bevolking zich op voor de terugkeer naar huis en probeerde men de dagelijkse gang van zaken zoveel mogelijk weer op te pakken. Dankzij de extra dijkwerkzaamheden hadden de arbeiders voorlopig genoeg werk.³⁰ De boeren probeerden zo goed en zo kwaad als het kon hun landerijen weer in orde te maken. Woningen werden schoongemaakt, putten en kelders leeggepompt en men liet vers drinkwater aanrukken. Overigens behoorde een geschikte pomp voor het droogleggen van de putten en kelders niet tot de vaste inventaris van het waterschap en het dorp.³¹ De herstelwerkzaamheden aan de dijken werden onverwijld door het waterschap in kaart gebracht. De hoge kosten noopten de vergadering van de ingelanden van het waterschap Oud-Vossemeer binnen een week na de ramp tot het nemen van een belangrijk en vooruitstrevend besluit: voortaan zouden de kosten van onderhoud en herstel als geheel waterschap gedragen worden. Het waren namelijk juist de kleinste polders waarvan de zeedijken het begeven hadden en zij waren niet in staat om de kosten zelfstandig te dragen. Nu was er wel vaker sprake van financiële samenwerking tussen enkele polders, maar niet structureel, laat staan dat dit voor alle polders van het waterschap formeel was vastgelegd.³² De grootte van de ramp had echter duidelijk gemaakt dat ook de achterliggende polders belang hadden bij een goede zeekering. Niet veel later gingen ook de onderlinge polders van de waterschappen van Sint Maartensdijk en de Vrije Polders onder Tholen over op een nauwere financiële samenwerking.³³ Hiermee maakten deze waterschappen een einde aan het eeuwenlang heersende principe dat elke polder voor de eigen zeedijken diende te zorgen.³⁴

Ook in de laatste fase werden de werkzaamheden mede bepaald door de vraag hoe een dergelijke ramp in de toekomst te voorkomen. De zeedijken binnen het waterschap werden goed onder handen genomen: de verhoging en verzwaring waren voor 1 november 1906 afgerond en in de tien jaar na de vloed werden de zeedijken nog enkele malen verbeterd.³⁵ Het is hierbij opvallend dat de binnendijken geen vergelijkbare aandacht kregen, immers wanneer ze voldoende waterkerend waren geweest, was in plaats van ruim 1100 'slechts' 86 hectare van het waterschap onder water verdwenen!³⁶ Kort na de ramp werd binnen het waterschap een enkele scheidingsdijk verhoogd en verzward, terwijl een andere werd verbeterd door het aanvullen van de coupures en het aanvullen van tijdens de noodwerkzaamheden weggenomen grond.³⁷ Nog in 1904 wees de hoofdingenieur van de Provinciale Waterstaat M.B.G. Hogerwaard naar aanleiding van het wetsvoorstel "ter voorkoming en vermindering van overstromingen" op de slechte toestand van de binnendijken in Zeeland.³⁸ Helaas gaf de ramp van 1906 Hogerwaard gelijk: de schade was in heel Zeeland veel minder groot uitgevallen wanneer de binnendijken als waterkerende werken in orde waren geweest. Naar aanleiding van de gebeurtenissen op 12 en 13 maart liet de provincie bij besluit van 6 april 1906 een circulaire uitgaan waarin zij de polderbesturen wees op de noodzaak de binnendijken voldoende waterkerend te maken. De provincie ging vervolgens nog een stap verder met de aanpassing van het 'Algemeen Reglement voor Polders en Waterschappen in Zeeland'. Hiermee werd de provincie bevoegd, wanneer nodig, een verhoging en verzwaring van de binnendijken te bevelen.³⁹ Het waterschap Oud-Vossemeer was in eerste instantie niet van zins zich hierbij neer te leggen uit angst voor te hoge financiële lasten en verlies van autonomie. Tot een groot verzet kwam het echter niet. De aanpassing van het reglement was in oktober 1907 een feit.⁴⁰

28 Instructie klokluidder Gemeente Tholen, 26-6-1901, GATH, Archief Stad en Gemeente Tholen (1330-1936) inv.nr. 1056.

29 Minister Rink aan CdK, 26-3-1906, ZA, archief Provinciaal Bestuur van Zeeland 1851-1910 (PBvZ), inv.nr. 3615.

30 Jaarverslag gemeente Oud-Vossemeer 1906, GATH, ADGOV, inv.nr. 29.

31 Rapportage Gezondheidscommissie aan GS, 3/5-4-1906, GATH, Archief Gezondheidscommissie eiland Tholen (AGCT) (1902-1934), inv.nr. 35.

32 Rapportage waterschap Oud-Vossemeer, 22-3-1906, ZA, AWOV, inv.nr. 16. Hollestelle, *Geschied- en waterstaatkundige beschrijving*, 551. Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 872.

33 Rapportage waterschap Oud-Vossemeer, 22-3-1906, ZA, AWOV, inv.nr. 16; rapportage HID Hogerwaard aan GS, 26-3-1906, ZA, PBvZ, inv.nr. 3630; Kloppert aan Hogerwaard, 24-10-1906, ZA, PWS, I/TA, inv.nr. 486; voorstel D. v/d Velde tot wijziging Bijzonder Reglement van het waterschap 'de vrije polders onder Tholen', ZA, PWS, I/TA, inv.nr. 426; Ierseksche en Thooolsche Courant, 8-9-1906, 9-2-1907.

34 Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 870-872.

35 Hollestelle, *Geschied- en waterstaatkundige beschrijving*, 583, 596, 614. Bij de dijkverhogingen is door het waterschap overigens geen gebruik gemaakt van zogenaamde Muraltmuren, ontwikkeld door R.R.L. de Muralt n.a.v. de overstromingen van 1906. Het ging om een simpele, goedkope en in Zeeland veel toegepaste manier om dijken te verhogen m.b.v. betonnen muurtjes op de kruin. Zie Wilderom, *Tussen Afsluitdammen en Deltadijken II*, 227. R.R.L. de Muralt, *Klei of beton voor zeedijksverhoging? Verslag van de rede, uitgesproken door jhr. ir. R.R.L. de Muralt in de algemeene vergadering van den Zeeuwischen polder- en waterschapsbond op zaterdag 18 juli 1931 te Goes*, 7.

36 Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 854; Rapport HID van PWS over

Afb. 3. Doorbraak in de binnendijk van de Slabbecoornpolder, waterschap Oud Vossemeer. Zeeuwse Bibliotheek/Beeldbank Zeeland, nr. 17525.

de stormvloed van 12-3-1906 (1907), ZA, Archief Waterschap Oud-Vossemeer, inv.nrs. 16, 55 en kaart waterschap Oud-Vossemeer bijlage 3, figuur 2.

37 'Staat van de door de stormvloed van 12 maart 1906 (...) veroorzaakte schade en van de kosten van herstel', ZA, Archief De Bathpolders 1890-1959, inv.nr. 3, 22-24.

38 Wetsvoorstel Staatscommissie ingesteld bij KB van 21-4-1892 nr. 4, 'teneinde de Regering van advies te dienen omtrent de wettelijke regels, die ten aanzien van het Waterstaatsbestuur behorende te worden gesteld', 18-4-1904, ZA, PBvZ, inv.nr. 3540; Rapport HID van PWS in Zeeland betreffende bovenstaande nota van den heer A.A. Beekman nr. 2764 A/74, 6-9-1907, ZA, AWOV, inv.nr. 16.

39 Toelichting bij wijziging van het Algemeen Reglement waterschappen, 24/30-8-1906, ZA, archief Waterschap Sint Anna-land (Suzanna calamiteus) 1582-1959, inv.nr. 19, 3.

40 Besluit Provinciaal bestuur, 4-10-1907, nr. 87.

41 Hollestelle, Geschieden waterstaatkundige beschrijving, 573, 301-302, 594-595, 609, 613.

42 Nota Beekman betr. wijziging van art. 17 en 18 van het Algemeen Reglement waterschappen in Zeeland, ZA, AWOV, inv.nr. 16.

43 Beekman, 'De vloed van 12 maart 1906', 860-861.

Tot besluit

In de drie fases van de watersnood van maart 1906 toonde het waterschap Oud-Vossemeer op verschillende vlakken een besluitvaardig en kordaat handelen. Het feit dat de maatregelen alleen het eigen waterschap betroffen, past geheel in de toenmalige situatie van vergaande versnippering en autonomie van de waterschappen en polders binnen het Zeeuwse waterschapsbestel. Van oudsher waren de polders zelf verantwoordelijk voor de zorg van de eigen waterstaatkundige werken. In dat perspectief is het dan ook vooruitstrevend te noemen dat het waterschap besloot tot financiële samenwerking waarbij de grotere binnenpolders de kleinere met zeedijken ondersteunden. De bittere noodzaak hiertoe was nu duidelijk gebleken.

Toch moet bij het kordate optreden van het waterschap een kanttekening geplaatst worden. Ondanks dat het belang van goede binnendijken pijnlijk duidelijk naar voren was gekomen, schonk het waterschap aan deze keringen na de overstromingsramp maar weinig aandacht. Blijkbaar voelde men zich voorlopig weer veilig genoeg en vond men het maken van hoge kosten voor werken aan de binnendijken onnodig. De binnendijken waren volgens de waterbouwkundige A. Hollestelle (1832-1920) overigens al eeuwenlang een bijzaak binnen het waterschap (zie afb. 3).⁴¹ Met name de polders en waterschappen zagen veel meer heil in het investeren in goede zeedijken. En hoewel de provincie inzag dat ze haar positie binnen de waterstaat moest aanpassen en over de eeuwenoude Zeeuwse tradities heenstapte door haar bevoegdheden ten opzichte van de polders en waterschappen uit te breiden, haalde dit voor het onderhoud van de Oud-Vossemeerse binnendijken niets uit.⁴²

In de inleiding is de vraag gesteld naar de omgangstrategieën en eventuele leerprocessen in het waterschap Oud-Vossemeer. Het doortastende handelen van het waterschap kon niet voorkomen dat zes van de zeven polders onder water liepen, de zeedijken bleken te zwak en te laag om deze hoge vloed te kunnen weren.⁴³ Daarnaast waren de binnendijken niet in staat de achterliggende polders te beschermen. De maatregel om de lasten voortaan gezamenlijk te dragen laat zien dat het waterschap heeft geleerd van deze ramp. De regeling was er bovendien niet alleen op gericht de herstelwerkzaamheden te bekostigen, maar ook om een beter onderhoud van de zeedijken te bewerkstelligen, hetgeen ook in de jaren na de ramp gebeurde. De toekomst was daarmee voor wat betreft het waterschap Oud-Vossemeer voldoende gewaarborgd. Zoals in de eerste paragraaf beschreven, geven Poliwoda en Kates in hun onderzoeken aan dat het herhaaldelijk ervaren van een

ramp essentieel is voor het ontwikkelen van leerprocessen. Of hier daadwerkelijk sprake is van een dergelijk proces vraagt om verder onderzoek. Het vergelijken van meerdere overstromingsrampen kan een duidelijker beeld scheppen. Wellicht dat de sterke afname van overstromingsrampen in de voorliggende twee eeuwen een remmende invloed heeft gehad. In een tijd waarin we te maken hebben met een stijgende zeespiegel en een toenemende waterafvoer van de rivieren kan deze kennis een belangrijke bijdrage leveren aan het inzicht waarop de mens zich tracht te weren tegen de dreigende natuur.